

Hledej Boží slovo

Milan M. Horák

Milá sestro, děkuji Ti za Tvůj dopis a za všechno Tvé vyprávění o věcech, které se udály během těch několika let, kdy jsme se neviděli. Děkuji i za důvěru v otázkách, které Tě, jak píšeš, poslední dobou zaměstnávají víc, než bys jim byla svým zdravým rozumem dovolila, a doufám; že se mi podaří Ti aspoň trochu pomoci.

Máš pravdu, že Tvé rozhodnutí začít číst Bibli mi udělalo radost. Mýlíš se však, když míníš, že Tvé otázky mne překvapí. Nejsi zdaleka první, kdo se takhle ptá. Bible je těžká kniha na čtení; snad je to dokonce vůbec to nejnáročnější čtivo, které člověk může za život potkat. Není proto divu, že tolik jejích čtenářů neví, co si s ní počít, a že řada z těch, kdo ji vezmou do ruky se čtenářským předsevzetím, ji zase brzy bezradně odloží.

Tys naštěstí došla o krok dál - místo abys od té zneklidňující knihy utekla, začala ses ptát. A dokonce jsi hned úvodem vyhmátla otázku doopravdy klíčovou, i když se Ti podařilo ji položit způsobem, který vylučuje přímou odpověď. Nemohu ti totiž říci, co z Bible máš „chápat jako skutečnost“ a co „jen symbolicky“ - jednak bychom se asi hodně dlouho dohadovali, co že přesně je „skutečné“ a co „symbolické“, a jednak právě v Bibli se tyto dvě roviny téměř neustále překrývají. Klíčové je však východisko této otázky, uvědomění, že k Bibli můžeš přistupovat různě, a že ony různé přístupy se navzájem nemusí vylučovat.

Pro začátek bych se pokusil na základě Tvé otázky zformulovat jinou, která snad dostatečně vysloví to, nač ses vlastně chtěla zeptat, a přitom mi ponechá možnost jasné odpovědi: Které části Bible můžeme považovat za historicky pramen? Které části Bible popisují skutečnost, a to skutečnost stejného druhu, jako je skutečný třeba papír, z něhož čteš tyto řádky?

Odpovídám, že všechny. Celá Bible do posledního slůvka je historickým pramenem a popisuje skutečnost. Musíme však dobře rozlišovat, jakým způsobem se ona skutečnost na různých místech v Bibli odráží. Je to podobné jako s jinými texty, které dnes bereme za historické prameny. I takový středověký kronikář, který popisoval požár města, se vedle prostého výčtu, co všechno shořelo, mohl pustit do líčení osobních dojmů z řádění živlu, do úvah o tom, kdo je požárem vinen a jak by měl být potrestán, zda by se dalo nějak předcházet příštím požárům či jak je ta doba zkažená, když si ani při požáru lidé nepomáhají, a na závěr doplnit pěkný citát dávného moudra nebo vlastnoručně zveršovanou báseň. To všechno najdeš i v Bibli; ta však navíc ani není kronikou zevních událostí, nýbrž vyprávěním o vztahu člověka a Boha.

Tak najdeš v Bibli místa, která poměrně dobře vypovídají o tom, co se odehrálo nebo jak vypadal svět na úrovni zevní, fyzické, historické skutečnosti. Jiná místa hovoří o tom, jak lidé tuto skutečnost prožívali, jak ji cítili, co si o ní msleli, jak ji dávali do souvislostí se svými každodenními radostmi a strastmi i se svými posledními věcmi. Postavy příběhů i pisatelé hovoří s Bohem, obracejí se k němu a vnímají jeho působení, ato všechno se projevuje ve výsledném textu.

Všechno v Bibli tedy nějakým způsobem svědčí o minulé době, o životě a víře našich předchůdců; ze všeho můžeme čerpat poznání oné doby, onoho života a víry, a hledat v něm poučení a inspiraci pro život a víru nás samotných. I každé jednotlivé slůvko je dokladem historie - přinejmenším historie myšlení a jazyka. Jenže právě tady se ukazuje hlavní zádrhel tohoto přístupu: Jak poznáme, zda určité vyjádření odkazuje k zevním dějům, nebo k domněnkám pisatele, nebo třeba jen ke kdysi používanému hovorovému obratu, jehož zevní zdroj se vytratil už před tisíci lety? Zkrátka, aby nám Bible při tomto přístupu k něčemu

byla, musíme sami mít určitou úroveň znalostí. Musíme mít základní přehled nejen o dějinách Izraele a okolních národů ve starověku, ale také o tehdejší náboženství, o zvykosloví i o duchovních cestách; musíme znát realie života lidí v různých dějinných epochách, ale také strukturu jejich jazyka a obsah jejich pojmů.

Možná se Ti tento výčet bude zdát přehnaný. Mohl bych Ti však vyjmenovat spousty příkladů, které ukazují, že bez podobných znalostí si prostě biblický text nepřebereš. Na mnoha místech v Bibli se třeba mluví o fíkovníku na některých může jít o skutečný strom, na jiných o obrazné vyjádření nebo dokonce o ustálené rčení. Máš-li porozumět těmto místům, pak musíš nejen vědět, co takový fíkovník je, kdy během roku obráží a kdy se z něho sklízí plody, ale také, že fíkovník patřil k obrazu šťastného domova, že podle některých mimobiblických vyprávění právě z fíkovníku neblaze pojedli Adam s Evou nebo že některé tradice viděly ve fíkovníku symbol duchovní cesty ve smyslu dobrém i zlém, tedy strom světců i strom čarodějů, strom spoj ení s Bohem i strom obývaný demony; teprve na základě tohoto povědomí pak z kontextu vyrozumíš, oč se na daném místě jedná.

K pochopení podobných souvislostí mohou trošičku pomoci obšírnější poznámky pod čarou, jaké najdeš v některých vydáních Bible, o něco lépe pak biblický slovník (ten si určitě příležitostně poříd'), ještě lépe obsáhlejší komentáře k biblickým knihám či společné studium s někým, kdo se v těchto věcech dobře vyzná. Začátečník, který nemá při ruce žádnou spolehlivou literaturu ani nemůže chodit třeba na biblický kroužek, je však při tomto přístupu k Bibli zcela bez opory. Proto, myslím, bys neměla začínat právě jím. Je to ovšem přístup v současnosti asi nejrozšířenější a určitě se s ním budeš často setkávat - proto bys o něm měla vědět, než se pustíš do přístupů dalších.

Odložíme-li pojetí Bible jako historického pramene prozatím stranou, odložíme s ním i všechny jednotlivosti, ve kterých bychom se mohli zdlouhavě šťourat. Nemá tedy smysl ptát se, „co znamená“ některý výraz nebo některá událost, není potřeba hledat odkazy na fyzické dějiny, obrazné jinotaje ani skryté duchovní souvislosti. Stačí brát text tak, jak mu právě dokážeme rozumět, stačí vidět v něm to, co v něm na základě svých dosavadních znalostí přímo vidíme. Vlastně můžeme v tomto případě Bibli číst stejně, jako čteme běžnou knihu, kterou máme rádi a ke které se často vracíme, takže ji známe jako celek i přibližně víme, kde v ní co najdeme.

Právě při takovém čtení si nejsnáze všimneme, že některá místa hovoří o týchž událostech nebo skutečnostech, ale rozdílným způsobem. Ty tomu říkáš „rozpory“ (já budu raději hovořit prostě o „rozdílech“, abych nic nepředjímal a ptáš se, jak je možné, že vůbec v Bibli jsou, a které z rozdílných verzí máš věřit. Pokud rozumím Tvému neúplnému náznaku, upoutaly Tvou pozornost rozdíly mezi popisem Ježíšova narození v Matoušově a Lukášově evangeliu. Asi Tě trochu zklamám, když si tuhle konkrétní odlišnost nechám na některý z příštích dopisů zdánlivé rozpory mezi čtyřmi evangelií mají ještě jiný význam, než o který mi teď jde, a ony dva příběhy Ježíšova narození jsou zcela zvláštní případ a napíšu jeno rozdílů obecně.

V Bibli se dají najít desítky, ne-li stovky rozdílů, které zprvu vypadají jako rozpory. Vykladači Bible o nich samozřejmě už dávno vědí, a ke každému z nich mají po ruce jeden nebo více výkladů, jimiž se rozdíl vysvětlí a případný rozpor odstraní. Většina takových výkladů však patří k přístupu, který jsem popsal výše, tedy rozebírá historicky kontext a významy jednotlivých slov, rozlišuje zevní dění, názor doby a víru pisatele, rozjímá o zapomenutých zvyklostech, ři o tajné tradici. Přístup, který se Ti právě snažím přiblížit, se těmito jednotlivostmi nezabývá, a spousty různých konkrétních výkladů nahrazuje společným vysvětlením - bere rozdíly jako proměny. Pokud se na jednom místě v Bibli popisuje určitá skutečnost jedním způsobem a na jiném místě způsobem jiným, pak předpokládejme, že dotyčná skutečnost se mezitím prostě změnila, tedy že mezi prvním a druhým srovnávaným místem došlo k nějakému vývoji.

Samozřejmě můžeš hned namítnout, že v některých případech (třeba právě

u Ježíšova narození) obě místa popisují rozdílně tutéž věc, pročež jeden z popisů musí být nesprávný. Jenže v rámci Bible jako celistvého příběhu je jeden z obou popisů dříve a druhý později; než čtenář postoupí od jednoho místa ke druhému, něco se odehraje, a rozdíl v popisu nás na to upozorní.

Celou Bibli od začátku až do konce tak můžeme vidět jako vyjádření jednoho velkého vývojového procesu. Perspektiva, z níž se na probíhající děje díváme, se postupně mění z počátečního takřka neúčastného pohledu na věci dávno minulé v závěrečné vyjádření budoucí naděje, s níž jsme niterně spjati - srovnej věčnost popisu „na počátku stvořil“, jímž celá Bible začíná, s vroucností zvolání „přijď, Pane“, jímž všechno končí. Počáteční minulost je za námi, závěrečná budoucnost před námi, my sami se nacházíme někde mezi tím; jsme tedy sami též součástí onoho vývoje. V popisech minulých událostí a dějů můžeme nacházet svůj vlastní vývoj – a to jak vývoj osobní, tak vývoj celého lidstva - a v obrazech budoucnosti můžeme tušit, kam by se měla ubírat naše cesta a co se od nás na této cestě ještě očekává.

Velkolepé drama, které nám Bible nabízí, když na ni pohlédneme jako na obraz vývoje, se ovšem otevře až tomu, kdo ji zná jako celek. Budeš v ní muset ještě hodně číst, abys ji dokázala takto spatřit - nejprve onen velký krok od Starého k Novému zákonu, pak menší kroky například mezi knihami výpravnými a prorockými nebo mezi jednotlivými obdobími dějin svatého lidu, a nakonec všechny biblické příběhy v jejich vzájemné poloze a návaznosti. O tom všem bych Ti rád jednou napsal víc, ale dokud Bibli dobře neznáš, zbytečně bych Ti jen motal hlavu. Snažil jsem se Ti však objasnit tento přístup už teď, aby ses nenechala zmást dalšími „rozpory“, které při čtení v textu najdeš, a abys tušila, kterým směrem ukazují.

Doufám, že jsem ještě zcela nevyčerpal míru Tvé čtenářské trpělivosti. Dlouze jsem Ti popisoval, co znamená přistupovat k Bibli jako k historickému dokumentu, jen abych Tě nakonec varoval, že na to zatím nemáš dost pomocných znalostí; stejně dlouze jsem se pak rozepsal o přístupu k Bibli jako k obrazu vývoje, jen abych Ti nakonec sdělil, že to nemá valného smyslu, dokud nemáš Bibli daleko lépe přečtenou. Teď Ti hodlám psát o třetím přístupu - a ani to ještě nebude ten, který bych Ti zpočátku doporučoval nejvíce. Avšak kdybych tohle všechno nenapsal předem, vyzněly by rady, ke kterým cílím, jako podivné a nevěrohodné. První dva přístupy totiž ukazují, jak se vypořádat s většinou námitek, které Tě při čtení napadnou a kvůli kterým by ses pak možná nedokázala ponořit do textu tak, jak je zapotřebí, a třetí nás učí hledat svůj vlastní život v biblických příbězích.

Zalistuj si Bibli a vyber si z ní jeden ucelený, ale nepřilíš dlouhý příběh. V obsahu najdeš třeba knihu Rút nebo knihu proroka Jonáše, které jsou celé takovým příběhem; můžeš se ale probírat jednotlivými příběhy z knih Mojžíšových, z knih Soudců, z knih Samuelových a Královských, nebo různými úseky evangelijního příběhu, ale takovými, v nichž nejedná jen Kristus sám, nýbrž také lidé okolo. Jeden takový si tedy přečti (vybírat nemusíš dlouho, na Tvé první volbě tolik nezáleží, a ostatní příběhy Ti neutečou), a pak se zkus vžít do některé z osob, které v něm vystupují, ovšem ne tak, že by sis představovala sebe samu v onom biblickém příběhu, nýbrž tak, že si představíš onen biblický příběh přeložen do svého života. Ohlédni se za tím, cos už v životě prožila, a ptej se, zda se Ti už někdy stalo něco podobného; pak si představ, jaké by to pro Tebe bylo, kdyby se Ti něco srovnatelného přihodilo v budoucnu: Jak by ses asi zachovala? Jak bys obstála v takové zkoušce? Je pro Tebe dotyčná biblická postava spíše vzorem, nebo spíše varováním?

Vezměme si za příklad třeba příběh o tom, jak byl Abrahám poslán obětovat svého syna Izáka, který najdeš ve dvaadvacáté kapitole První knihy Mojžíšovy. Je to příběh drastický, na první pohled vzdálený našim dnešním životům; přesto můžeš vycházet z toho, že je možné k němu přistupovat způsobem, který jsem právě popsal. Zajisté, nikdy po Tobě Bůh ani nikdo jiný nechtěl, abys obětovala svého syna v zápalnou oběť; možná si však vzpomeneš na nějakou situaci, která od Tebe vyžadovala jako oběť to nejvzácnější, cos v tu chvíli měla; jako

Abrahám ses pak rozhodla obět' přinést, ale jako Abrahámovi se Ti v posledním okamžiku ukázalo náhradní řešení. Pokud takovou událost ve své minulosti nenacházíš, zkus si ji představit v budoucnosti: Co je to nejcennější, co bys mohla obětovat? Jak by mohla vypadat situace, kdy by takové oběti bylo zapotřebí? Byla bys té oběti schopna?

Podobné úvahy Tě samozřejmě nemají vystrašit, nýbrž mají Tě vést k sebezpytování, mají Ti pomoci, abys poznala své silné a slabé stránky, své zatížení z minulosti i svůj budoucí potenciál. Ano, to všechno bys mohla poznat i bez Bible; jenže vezmeš-li si ji tímto způsobem za základ a podnět, pak Ti nebude hrozit, že budeš pohlížet do svého nitra jen jednostranně, výběrově, zkresleně, nýbrž objektivně daný příběh Ti odhalí i leckteré duševní zákoutí, které bys jinak vědomě či podvědomě vytěsňovala.

Takovéto nahlížení do vlastní duše skrze biblický příběh mělo v křesťanském náboženském životě vždy své důležité místo. Právě na něm je založeno tradiční kazatelské umění, a kázání je také polem, kde takový přístup k Bibli přináší největší plody - sestup do hlubin duše se totiž daří tím lépe, čím je duše otevřenější nadosobní duchovní skutečnosti, a to bývá nejspíše v náladě společné modlitby a po společném naslouchání svatému příběhu. Tobě jako člověku bez pravidelného náboženského života (předpokládám, že kdybys nyní pravidelně kupříkladu chodila do kostela, byla bys mi tím v dopise pochlubila) tak možná tento přístup přinese méně, než je schopen přinést jiným. I pro Tebe je však důležitý jako příprava na ten čtvrtý, o kterém Ti ještě chci napsat.

Všechny tři přístupy k Bibli, které jsem Ti zatím objasňoval, jsou pro křesťana možné. Troufám si ovšem také tvrdit, že ani jeden z nich není pro křesťana nezbytný. Bible pro křesťana může, ale nemusí být historickým pramenem, obrazem vývoje, příběhem duše. Nedovedu si však představit křesťana, pro kterého by Bible nebyla slovem Božím – a na tom je založen poslední ze čtyř přístupů, o nichž hovořím.

Boží slovo, to samozřejmě neznamená, že by Bible do posledního písmene musela být osobním dílem Boha samotného. Srovnej si to s tímto dopisem: Píšu Ti sice já, ale prostřednictvím spousty dalších bytostí i věcí - kvůli svým churavým rukám nepíšu perem, nýbrž ťukám svá slova do počítače, který někdo jiný vyrobil a naprogramoval (avšak i kdybych používal inkoustu a brku, zapojil bych tím do svého psaní řadu dalších); píšu česky, tedy jazykem, který jsem si nevymyslel, a jsem omezován jeho možnostmi; můj list Ti přinese pošták, který nejspíš ani neví, že někdo jako já je na světě; zkrátka jen část z toho všeho, co označuješ za dopis ode mne, je skutečně ode mne samotného. Vlastně by se dalo říci, že tenhle dopis je jen takový ukazatel směrem ke mně, a záleží na Tobě, zda a do jaké míry podle něho najdeš mne.

Ted' si ale uvědom, že jsem člověk jako Ty, člověk stejně pozemský, stejně nedokonalý a chybující, prožívající tentýž svět a cítící podobným způsobem jako Ty - díky tomu pro Tebe není tak těžké najít v mém dopise to, co Ti chci sdělit. Oč těžší musí být cesta svatým Písmem k Božím myšlenkám a jsme stvořeni k obrazu Božímu, ale božské je v nás zastřeno následným pádem a zatím nedokonaným návratem. Když nám Bůh psal svůj velký dopis, musel skutečnosti věčné a nekonečné vyjadřovat v pojmech srozumitelných těm, které si vyvolil za své písaře, musel je nechat odívat ztepilé ideje neohrabaným rouchem lidského jazyka, musel brát ohled na nezralost těch, k nimž svá slova mířil, a hovořit s nimi vnucených polopравdách, aby je teprve pomalu vedl k lepšímu porozumění.

Chceme-li tedy přistupovat k Bibli jako k Božímu slovu, musí být naším stálým východiskem otázka: Co tím vlastně chce Bůh říci? Hledání odpovědi nás přirozeně bude svádět k otázkám, které náleží spíše prvním třem popsaným přístupům: Co to znamená? Do jaké souvislosti to patří? Nakolik to znám z vlastní zkušenosti? Ty nám sice mohou při našem hledání pomoci (ostatně právě jako pomůcky pro pochopení Božího slova tyto přístupy kdysi vznikly), ovšem neměly by nikdy převážít nad hlavní otázkou po obsahu Božího sdělení.

První směr, kterým se zpravidla člověk vydá, když si takovouhle otázku položí, vede ke hledání všeobecného, nadčasového poselství. Bůh chtěl něco sdělit nám lidem, lidstvu jako celku; přes všechny popsané překážky pak nechal své slovo vplynout do textu Písma, aby bylo jednou provždy zaznamenáno a abychom se k němu znovu a znovu mohli obracet a nacházet v něm Boží moudrost, vůli, útěchu. Přečteš-li si z tohoto pohledu tentýž příběh o obětování Izáka, nebudeš se ptát, kdy sama zažíváš taková duševní dramata, nýbrž z nálady a šťastného obratu příběhu dojdeš k některým sdělením, která nám Bůh do tohoto místa vepsal: třeba že nás sice zkouší, ale nenechá nás ve svých zkouškách zahynout; že jakkoli nás někdy vede nepochopitelnými stezkami, nemusíme se bát zlého; že když neztratíme důvěru, pak se všechno v dobré obrátí. Tím ovšem ono místo není vyčerpáno - až si je přečteš příště, možná k Tobě promluví zas novým způsobem, dá Ti nové poučení a nečekanou novou naději.

Pokusíš-li se do Bible nahlížet tímto způsobem, změní se brzy Tvůj vztah k ní. Začne Ti v rukou ožívat. Přestane být mrtvým textem, stane se pro Tebe dopisem od Někoho. Avšak komu a kdy byl poslán tento dopis? Zatím jsem Tě nechal předpokládat, že adresátem jsme my lidé jako celek a že dopis byl jednou provždy poslán tím, že texty Bible byly zapsány a seřazeny v jednu svatou knihu. Jenže není to jen naše lidská perspektiva, do níž se Boží působení nedá vměstnat ve své pinosti? Bůh přece není omezen časem ani posloupností myšlenek - proč by se nemohlo jeho poselství zjevovat v týchž zapsaných slovech znovu a znovu, pokaždé v novém významu, přiměřeném danému místu a dané chvíli?

Představ si tedy Bibli nejen jako Bohem poslaný dopis, nýbrž jako dopis poslaný právě Tobě a právě pro situaci, v níž se nacházíš. Uvědom si, co Tě zrovna trápí, jaké problémy zrovna řešíš, jaká rozhodnutí jsou před Tebou... a pak otevři Bibli. Je jedno, kde - můžeš si vyhledat příběh, který máš ráda nebo který Ti vytanul na mysl, ale můžeš také prostě namátkou zašátrat mezi listy a pustit se do čtení tam, kam Tvůj pohled ponejprv padne - prostě si přečti libovolný kousek a zamysli se, co Ti říká právě v tento okamžik, právě na tomto místě a za těchto okolností. Jsi-li smutná, pak hledej v oněch slovech odpověď na svůj smutek; cítíš-li se slabá, hledej v nich nasměrování k prameni síly; jsi-li bezradná, hledej v nich radu. Někdy možná najdeš hned, na první pohled, jindy budeš muset hledat déle, ale vždy si můžeš být jista, že nakonec naleznáš. A kniha knih, která Ti začala před očima ožívat, když sis uvědomila, že je Božím dopisem, se nyní navíc probudí k rozhovoru, stane se protějškem, který bude reagovat na Tvé zážitky, myšlenky, pocity a touhy. Jak jsem Ti napsal hned z kraje, Bible je snad to nejtěžší, co si může člověk ke čtení předsevzít. Teď už možná vidíš, že to není jen kvůli ní samotné, nýbrž i kvůli lidem, kteří se jí za ta staletí zabývali - už toho o ní napřemýšleli tolik, že Tě prostě i při pár prostých otázkách zasypou moudry. Nenech se tím prosím odradit. Víím, že jsem toho napoprvé napsal hrozně moc, ale znáš mne, nerad píšu věci od prostředka; klidně většinu z toho zapomeň. Zkus však nezapomenout na ten poslední z popsaných přístupů - předsevezmi si na nějaký čas, že budeš v Bibli hledat Boží slovo. Nos ji s sebou, a nahlížeš do ní, když budeš potřebovat odpověď na to, co děláš nebo co se děje kolem Tebe.

Až pro Tebe ožije způsobem, který jsem popsál, až s Tebou začne hovořit o Tvých radostech a strastech, promění se i otázky, které Tě při její četbě napadají. Na některé si pak možná odpovíš sama, další Ti možná zodpoví tento můj dopis; možná se však také objeví nějaké, s nimiž si nebudeš vědět rady. Pak se neostýchej a určitě mi zase napiš. A i kdybych neodepsal hned, buď si jista, že odepíšu.

Bůh Ti žehnej. Tvůj M.

